

KAKO SE PROIZVODILA HRVATSKA KNJIŽEVNOST

(Marina Protrka: *Stvaranje književne nacije. Oblikovanje kanona u hrvatskoj književnoj periodici 19. stoljeća*. FF-press. Zagreb, 2008. Str. 317)

Suzana Coha

(Odsjek za kroatistiku, Filozofski fakultet – Zagreb)

Kao prva knjiga nove serije biblioteke Periodica Croatica u nakladi Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu objavljena je prošle godine knjiga Marine Protrke *Stvaranje književne nacije* u čijem je središtu, kako stoji u podnaslovu, oblikovanje kanona u hrvatskoj književnoj periodici 19. stoljeća. Kao što je autorica u uvodu navela, namjera joj je bila prikazati ključne značajke povijesti hrvatske književnosti 19. stoljeća ugledajući se u tzv. “raspravu o kanonu” (*canon debate*) koja je kulminirala u angloameričkim i njemačkim akademskim krugovima 80-ih godina prošloga stoljeća. Slijedom te rasprave, različito od književnopovijesnih pristupa koji su joj prethodili, na fenomen književnoga kanona prestalo se gledati kao na prirodnu posljedicu ili cilj proučavanja književnosti, dok su se u prvi plan istaknule okolnosti njegova nastanka i strategije njegova oblikovanja i održavanja. Budući da se mehanizmi i dinamika autonomizacije hrvatske književnosti i formiranja pripadajućega kanona najuvjerljivije odražavaju posredstvom književnih časopisa 19. stoljeća, građa na kojoj je radila kao suradnica projekta Hrvatska književna periodika, koji pri Ministarstvu zna-

nosti, obrazovanja i športa vodi Vinko Brešić, nametnula joj se kao relevantan analitičko-interpretativni izvor. Pozivajući se na neke od autora koji su svoja istraživanja posvetili problemu književnoga kanona u vlastitim kulturama (Robert Hallberg, Barbara Herrnstein Smith, John Guillory, Harold Bloom, Peggy Kamuf, Aleida i Jan Assmann, Renate von Heydebrand i Simone Winko), Protrka ustanovljuje kako je kanon manje određen umjetničkom vrsnoćom određenih književnih djela, a više foucaultovski shvaćenom politikom moći. S uporištem u teoriji Pierrea Bourdieua (*The Field of Cultural Production; Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*) prema kojoj su estetički sudovi nerazdvojivi od socijalnih okolnosti u kojima se formiraju Protrka ustvrđuje kako se i kanon hrvatske književnosti oblikovao u skladu s ideologijom, političkim interesima i vrijednostima elitne klase (bijele, muške i europske) pri čemu kao svojevrstan, poznati njegov specifikum ističe percepciju vlastitoga rubnog položaja reprezentiranoga slikom *antemurale christianitatis* ili mosta između Istoka i Zapada.

Slažući se u načelu s tvrdnjom Ive Frangeša prema kojemu bi se “i povijest hrvatske znanosti o književnosti dala napisati s obzirom na proučavanje i kritiku reprezentativnih djela”, Marina Protrka ističe kako ona u tim djelima ipak ne vidi “nepromjenjivu umjetničku esenciju koja ih čini živima usuprot svim” – Frangešovim riječima – “shematiziranim sudovima i mrtvim klasifikacijama.” Polazeći od pretpostavke po kojoj su upravo književnoznanstveni i kritički diskursi uvjet institucionaliziranja reprezentativnih književnih djela, odnosno književnoga kanona, Protrka se fokusira na ulogu što ju je hrvatska književna periodika 19. stoljeća odigrala u, kako je ustanovio Vinko Brešić (npr. *Novija hrvatska književnost; Čitanje časopisa*), procesima generiranja sustava novije hrvatske književnosti. Pritom književne časopise shvaća u bourdieuovskoj maniri, kao medij posredovanja između književnoga polja i drugih društvenih područja, a odlučujućim faktorima kanonizacijskih procesa proglašava povlaštene čitatelje – književne kritičare i povjesničare.

Nakon što je u prvome dijelu knjige naznačila osnovna teorijska polazišta i problemske sklopove što ih je, prema njoj, potaknula rasprava o kanonu, autorica u svoju raspravu uvodi reprezentativne hrvatske književne časopise 19. stoljeća prateći kako su oni, sudjelujući u medijaciji, filtriranju i evaluiranju književnosti od preporoda do esteticističkih strujanja u prvoj moderni, bili neposredno involvirani u mehanizme (pre)oblikovanja nacionalnoga kanona i njegove naoko paradoksalne uloge “između odvajanja samog književnog polja, njegove autonomizacije unutar šireg društvenog

sistema, i njegove ‘službe’ u ‘zamišljanju’ nacionalnih identiteta.” Između nosivih strategija oblikovanja nacionalnoga književnog kanona u središnjem se dijelu knjige izdvaja zasnivanje polja čiju okosnicu čine standardizacija književnoga jezika i književne tradicije. Prvi proces pretpostavlja nadilaženje i niveliranje dijalektalnih razlika, a drugi sintetiziranje pučkoga i dubrovačkog književnog kanona. U okviru prvoga autorica kao reprezentativnu izdvaja polemiku između preporodnih časopisa, Gajeve *Danice* i zadarske *Zore dalmatinske*, a u kontekstu drugoga spominje prakse objavljivanja starih hrvatskih pisaca na *Daničinim* te na stranicama *Kola* i *Naše gore lista*. Posebno se izdvaja primjer strategija kojima su u *Danici* i preporodnome diskursu uopće kao genijalni proglašeni lik i djelo Ivana Gundulića. Okosnicu autonomizacije književnosti, prema Protrki, predstavlja proces prevođenja kategorije “knjiženstva” kao pismenosti u kategoriju beletristike, tj. “lijepe književnosti”, pri čemu su kao stalno mjesto valoriziranja nacionalnih književno-umjetničkih dosega upošljavane strategije uspoređivanja sa stranim književnostima. To da je presudnu ulogu u oblikovanju hrvatskoga književnog kanona u 19. stoljeću odigrala “estetika genija”, Protrka će pokazati i na primjeru Gundulićeva pandana, preporoditelja Ivana Mažuranića i njegova remek-djela, poznatoga spjeva *Smrt Smail-age Čengića* (1846) čiji se kanonski status nakon neposrednih pozitivnih kritika nastavio potvrđivati podjednako u brojnim afirmirajućim tekstovima kao i u kritički i parodijski intoniranim aluzijama Kovačićeve *Babe Čengićkinje* (1880).

Nalazeći kako književna periodika “svojom dinamikom i međudjelovanjem s drugim društvenim područjima podržava ili čak generira razvoj i afirmaciju pojedinih književnih žanrova, poput, primjerice, novele ili romana kroz sedamdesete i osamdesete godine”, autorica se usmjerava na popularizaciju romana kao žanra koji je, kako ističe, u hrvatskoj književnosti kroz 19. stoljeće prošao put od prezrene (trivijalne) do kultne, visokoestetskim kriterijima definirane vrste. Govoreći o diferencijaciji trivijalne od estetske književnosti, ističe se značenje čitatelj(ic)a kao često eksplicite apostrofiranih – adresata hrvatske književne proze 19. stoljeća, kao i institucija koje su sudjelovale u objavljivanju, distribuiranju i valoriziranju književnih djela (Matice ilirske/hrvatske, Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i Društva sv. Jeronima). Osim književne znanosti i kritike koje, temeljeći svoju argumentaciju na prosuđivanju autora kao izvora djela, kroz 19. stoljeće postaju arbitrima književnoga ukusa, kao mjerodavni mehanizmi vrednovanja književnosti uspostavljaju se i prakse antologiziranja i nagrađivanja spisatelja i njihovih ostvarenja.

Nakon što je prikazala procese autonomizacije i kanonizacije hrvatske književnosti 19. stoljeća, a oslanjajući se na istraživanja Elaine Showalter i Janice Radway, Protrka se osvrće na dinamiku književnoga polja pri čemu joj pažnju posebice zaokupljaju problemi vezani uz ulogu ženskih subjekata kao čitateljskih i spisateljskih instanci koje destabiliziraju patrijarhalnim principima definirane logiku i hijerarhiju kanona nacionalne književnosti. Prema njezinim se zaključcima ženska kultura 19. stoljeća razvijala kao vrsta popularne kulture, kao “razlomljena supkultura: vlastitim tempom i zakonitostima, iako uvelike ovisna o dinamici dominantne kulture i pristupima izvorima ekonomske i simboličke moći.”

U završnome, trećem poglavlju knjige, promišlja se specifična funkcija književnih časopisa kao institucija koje se, kako se kaže, “mogu promatrati kao prvi korak ili prvi krug u procesu vrednovanja unutar društvenog sustava književnosti”. Postavljajući se kritički spram McLuhanove teze prema kojoj je za radikalne učinke medija inherentan im sadržaj irelevantan, Protrka se priklanja zaključcima analitičkih pristupa medijima kakve su izložili npr. J. Fiske ili J. Radway stavljajući naglasak na moduse recipijentskoga dekodiranja i redefiniranja poruke kao specifičnih načina otpora hegemoniji dominantne kulture. Svoju knjigu, koja nesumnjivo predstavlja vrijedan prinos analizi dinamike hrvatske književnosti 19. stoljeća iščitane ponajprije sa stranica imanentnih joj periodičkih publikacija, Marina Protrka završava razmatranjima o uvjetovanosti kanonizacije književnosti, pri čemu kao jedno od onih pitanja na koja je nemoguće dati isključiv odgovor ističe međusobnu ovisnost ideologije i estetike koje, kako kaže, “pulsiraju kroz složeno tkivo nacionalnog i svjetskog kanona.” Između ideoloških mehanizama kontrole i estetski zadanih djela ne smiju se, poručuje, zanemariti “neukalupljivi načini čitanja i preispisivanja u stalno novim, živim kontekstima” na koje valja računati kao na podupiruće i podrivajuće čimbenike procesa književne kanonizacije.